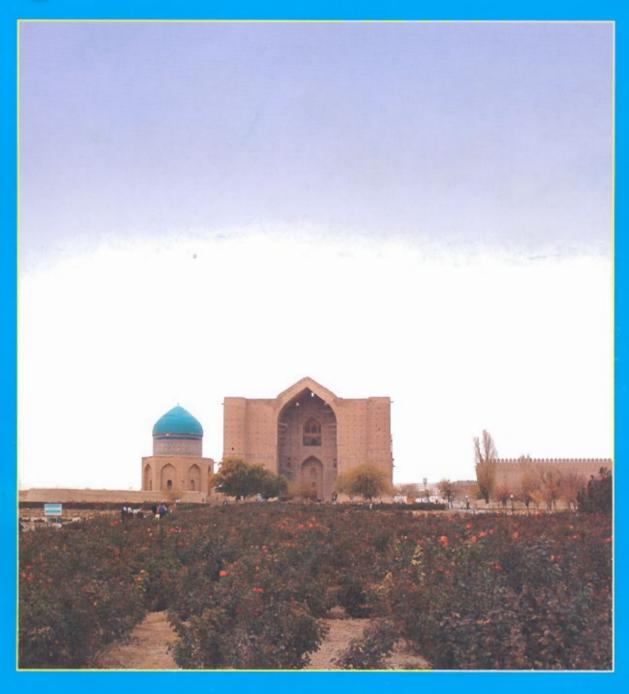
O. 70. Mopozob

Қоғамдық-саяси, ғылыми-құқықтық журнал

SAI WOIE SAMAI

3AKOH N BPEMA Общественно-политический, научно-правовой журнал

№6 қараша-желтоқсан, 2007

АЗАМАТТЫК КҮКЫК

ДИФФАМАЦИЯ ЖӘНЕ АДАМНЫҢ АР-НАМЫСЫ МЕН КАДІР-КАСИЕТІ

Думан МӘУЛЕНОВ, Казақ гуманитарлы - заң университетінің аспиранты

Кай коғамның болқа да ең басты байлығы мен баға жетпес қазынасы здамның өзі. Ендеціс оны барында құрметтеу сол когамный оркениет конпле каншалықты слескенін, модени даму денгейін көрсетелі. Өткен дәуірлер тарихына көз жүгіртсек, адамды түрлі өлеуметтік топтарға, таптарға, үлтттарға, нанымсенімге, баска да белгілеріне қаран жіктеу мен бөлу дын теңдігін, даралығын, кісілік қасиеттерін қадірлеуге жеке тулга регінде мүдделерін толық ескеруге мүмкіндік бермеді. Өркениет өрісі кеңілен сайын адамның сан турлі өмірлік мүдделерін тану, ескеру, қанағаттандыру мәселелері құн тәртібіне қойыла бастады. Демократиялык, құқықтық мемлекет орныктыру барысында адам мүдделері басты жұқықтыксаяси күжаттарда, ең әуелі Ата заңда тиісінше орын алып келеді. Мұның өзі үлкен бетбұрыс, ілгерлеушлақ қадам екенанык Солан легенмен жеке адамның құқықтарын, максатмудделерін зандарымызда бекіту өзілігінен барлық проблемадарды шешіп бере алмайды. Өйткені адам мұдделері сан алуан врі курделі. Одар жайындағы таным-түсінігіміз де үнемі кенейіп. тольный отырады. Адамнын ар-намысы мен кадір-касиетін сакгау әрі корғау барысында бұрын бізге мәлім болмаған, бірақ, өмірле кездесетін, бірқатар шет елдерде алдекашан тәжірибеге енген ұғымдар мен түсініктер бар екенін білеміз, Соның бірі диффамация Ендеше, осы мәселенін кыр-сырын ашуға галныные жасан көрелік.

Бір сөзбен айтсак, диффамация дегеніміз - біреулі каралайтын мөліметтерді жариялау. Көпшіліктің үлкен бір тобына таралатын жалған сөз айту немесе оларды кез-келген түрле жариялау сол адамның ар-намысына, беделіне пуксап келтіреді. куқық бұзу болып табылады. Әлетте мұндай молиметтерлі тарату соған қатысты кәсіге қарсы негізсіз айыптаулар туғылады. сондай-ак, жеке басына моральдік зардап болып есептелетін колайсыздыктар әкеледі /1. 22 б /

Ресей сот жупесини окын, осы проблеманы жан-жакты зертген жүрген заңгер-ғалым В.С. Потапенконың анықтамасы бойынша диффамация соз бостандығы және бұқаралық ақпарат құраддары еркіндігін асыра пайдалану, жәбір іенуші жөнінде ел-жүрттың алдында шыңдыққа сөйкес келмейтін каралаушы мөліметтерді тарату арқылы адамның ар начысын, калірқасиетін және іскерлік беделін кемсітуге бағытталған азаматтык-кұқықтық деликт /2, 72 б / Мұны осынау ұғымның жалпыдама сипаттамасы деуге болады.

Лиффамация угымы Батыстын запиамасында және біркатар отандық өдебиеттерле дөйексіз, шындыққа сойкес келмейтін ғана емес, кез келген қаралауығы моліметтерді, оның шінде нақты болған жағдайларды да ғаратуды қамтилы. Дәнекті диффамацияға шындыққа негізделген болса да мазмунында адамға: жағымсыз сипаттама беретін және онын кісілік кәспеттеріне нуксан келтіретін мәліметтерді тарату жатады. Бұларға аламда кейбір аурулардың бар екендігі, жеке өмірінін интимдік жағы нын анык-канығы, өткен өміриде согты болғаны, тағы басқа акпараттарды қосуға болады. Әлбетте, мұндан мөліметтерді айту және жүртка жариялау сол адамиын жүйкесіне күш түсіріл. көңілін толқытатыны анық. Бұрынғы Кенес Олағынан тараған елдердін көпшілігінде бұған қарсы айқым да дәл азаматтыққұқықтық санкциялар жоқ. Алайда осынау азаматтық-құқықтық деликт өлемдегі көптеген мемлекеттердің құқықтық жүйесінін ажырамас элементі болып табылалы.

Бұл жерде біз бірқатар мемлекеттердегі осы мәселенін

кұқықтық жолмен шешілу жағаайларына шолу жасай кетпекшіміз Мысалы, Францияный 1819 жылғы Қылмыстык колексиде қызметтегі немесе қызметтен тыс адамдардың жеке немесе отбасылык өміріне катысты қаралаушы жағдайларды жариятаганда онын шындығын долелдеуге жол берілмеген. Швейнарияный 1937 жылғы Қылмыстық кодексінде диффамаплята катысты, жоб роснушений жеке омирине катыстысын есеп темегенде, барлык қарадау жағдайларында жазықсыздығынын негізі ретінде шындыққа сілтеме жасауға жол беріледі.

Жапония Қылмыстық колексини лиффамация жөнінделі анықтамасына қарасақ, ол - әлдекім туралы шын немесе жалган болуына карамастан оның ар-памысына гиетін мөліметтералі кандай да бір гаратылуы. Өлген адамның ар-намысын таптасап хабардын иесі шындығы дөлелденген жағдайда ғана жазалан босатылады. Англо саксон құқықтық жүйесіне жататын Ұлыб ритания заниамасында бұл сарадасы несілге алағын акт - 1996 жылғы диффамация туралы заң болып ғабылады. Осы ышның мән-манылына қарағанда диффамацияға қоғамның санады мүшелерінің түсінітінде адамаы кемсіту болып табылатын

пікірлер жаталы.

Кісни кемсітетін түсінік ретінде оны жеккөрінішті перен мыскылдау немесе баскалай когамдык бөлектеу, жактырмау максаты бар шкір есептеледі. Мұндай шкірлер кісінін абырой атағына қандай да бір орынды жеккөрічіштілік жапсырғанжапсырмағанына қарамастан орқашан анффамация болып та былады. Мысал ретиде 1943 жылғы қолалған бір істі алсақ. онда жауапкер өзінін фильминае талапкер зорлауға ұшыраган деген болатын. Сот зороду жөніндегі бұл пікір талапкерлің қасында болған басқа аламдарға қолайсылдық тугылган кезден бастар, тіпп, мұнзай ойдын ол адамға қандай да бір моральдік жағымсыз атақ жапсырмаса да, диффамация болады деп тапты. Британ занцамасы мысальна сойкес көнілді толкытатын (бала асырал алу күлиясы, белгізі бір ауру түрлерін) мәліметтер таратуға тыйым салу жопище усыныстар айтыллы /3, 141-6/

Жалпы Еуропа е глерінде диффимацияға қарсы зандар баршылык. Онын бөрі де «Адам кұқын және негізгі бостандықгарын корғау туралы» Еуропалық Конвенцияға сүненелі Осывау еддерде диффамация үшін қызмыстық құдалау жағаайлары жил кезлессти експ, бірақ қылмыстық жаза тағанынлау өте сирек көрінеді Шамасы, бұл осы Қоввеншіяның 10-бабында көрсетілген ой-пікір айту еркіндігі жөніндегі қағиданы орындауга байланысты болса керек. Қылмыстық жаза көп регге ойпікір ерківлітіне тұсау салатыны белгелі. бұл демократиялык когам дәстүрлеріне сәйкес келе бермейді. Еуропа конвенциясына косыптандықтан болыр, Ресейде де сонғы кезде лиффамация институтын енгізу туралы шкірлер жиі айтылуда

Жеке және отбасылық құпиянын, жеке өмірлін колсуғылмайтындығы жөніндегі кешілдігі Ресей Конституриясы 23-бабынын 1-тэрмағында, ар-намыс және абырой-атақты қорсау жөнікдегі ережелердің тікелей қасына жазылған. Бұл норма одан өрг азаматтардын кызметі мен кәсібін жүзеге асыруға байланысты белгілі болған мәліметтерді таратуға зандық тұрғыла тыйым салуларда өзінің көрінісін тапты. Жеке өмір жөніндегі мөліметгерді таратуға тыйым салуды заң шығарушы «Ресей фелерациясындағы фелералдық органдар қызметі туралы», «Ресей федерациясындағы мемлекеттік қызмет туралы», тағы баска арнаны зандарға ентіді.

Осынау аннамалар әрбір адамның жағымдылық презумпплясынан (клюсталь, презумпциясы, салык полеушіній немесе а ыматтык айналымға қатысушылараын т.б. адалдығы) шығатының атап өту маңылды. Осыған байланысты моральдік тұрғыдан да, құқықтық тұрғылан да айыпталған адамның жағымсыз. те «рекетт жонгидетт актырат тек қана белгіленген тәртіплен ғана жұртанылыққа жариялануы тиіс, атап антқанда: жариялы турде экімпилік және сот гроцедураларын өчкілу жолымен ғана «Жеке өмірлі азамның жеке тірлігінің олып еркіндігін пайдалана отырып, басқаларға белгілі болмауын қалайлын жактары құрайты» деп атап көрсетелі М.В. Баглай - Бұл жеке здамның өмір сүру оргасының колсуғылмаушылығын білдірегін өзінаік егеменаігі. Мұнзай жағлайда құлия қоғамға немесе құлыққа қарсы әрекеттерді жасырып жаппайтыны ескерілгі отыр. Ол орбір адамның сырт көзден жасырын өзіндік интимдік отемі және іскерлік мүдлетері болуына табиғи ұмтылысын беинелейлі /4. 181 б./

Ресей және шетел диффамация жөніндегі дерек көздерін талдаудын даяекті ақпаратты таратуға байланысты бөлігінде ваннаманы дамытудын екі негізгі бағылып аяықтау мумкін болды. Әнгіміс, ен оуслі дііффамацията жеке өмірге, жеке, отбасылык, доригерлік, тағы басқа құпияларды, сондай-ақ қызмет адамдары мен жарин саясаткерлердің, коғамда елеулі салмағы бар тұлғалардың кәсіби және қоғамдық қылметіне қатысты меліметтерді жатқызу жөнінде болып отыр.

- Ресейлік азаматтық-құқықтық ғылымды одан өрі дамыту аталған диффамация тұрлерін құқықтық реттеуді дамыту жолымен журуг тигс, ойтьені қалрті шақта құқық қорғаудын бұл сальсын негурлым дамынан деп те және қазіргі заманғы ғалымдар галдап жасаған деп те айтуға болмайды. Жеке өмірдін, жеке және отбасылық құрпияға қолсуғушылық құқығын азамагтық-құқықтық қорғаудың арнаны механизмін Азаматтық чинама пкелей карастырмағаны анық. Таңнамаға жеке өмірді колсуғудан азаматтық-құқықтық қорғау әдістерін енгізу азаматтарлын конститулиялык күкыктарын ешбір келерізсіл жүзеге асыруға барынша пимацикті қамтамасыз етуі, адамға кез-келген құқық бұзуға қарсы өз бетініне - далыйған тонмонын окімшілік аппараттың көметіне жүгінбестен - бұзылған құқығын қалпына келтіру не қажетті шараларлы өзділінше кабылдауға мүмкіндік беруі тиіс, дейді орыс ғалымы О.Ю. Черников 15, 23-25 б./

Жеке өмірге қолсұғылмаушылығы құқығы аламға берілген және мемлекет келіп болған өзін туралы ақпаратты бақылау, жеке, интимень синаглағы мөліметтерді жариялауға кедеріі жасау мумкіндігін білдіреді. Егер таратылған мәліметтердің қаралаушы сипаты болмаса, гипп шыппыкка сойкес келмесе де, диффимациялық деликт құрамы болмайды /б. 52 6 /

Гаратылған молиметтердің шындыққа сойкестігіне және өз орекетие таратушынын субъективті көзқарасына байланысты А.М. Эрделевский диффамациянын төмендегі түрлерін жіктеп коркетеді.

- Жалған, қаралаушы мәліметтерді тарату қасақана жасалған, дәйекеті диффамация немесе жала.
- Жалған, қаралушы мәліметтерді қасақана емес тарату касакана емес долекстя диффамация;
- Шындыққа негізделген қаралаушы мөліметтерді тарату допекті диффамация /7 11 6 /

Сонғы айтылған диффамация түрінін бар ексіпн көптеген зангер-галымдар мойындайды. Мысалы, Е.А. Сухановтың редакциялауымен шыккан Азаматтык күкык окулыгында былай деп коосетілген « көптеген шет елдеоде э диффамация ұғымы «.. азаматтын ар-намысы мен калар-касиетин маскаралайтын жалған ғана емес, шындыққа сойсес келетін мәліметтерді таратулы да камтилы.. - /8, 736 б./

Мұндай байдаммен бір манызды жағдайды ескере отырып кельсуге болады. - денлі Потапенко С.В. - Шын, бірак адамды қаралайтын мәліметтерді тарату барлық елдерде диффамация угымына жаткызыла бермейді. Бұл негізінен. ережелен тыс жағлай... Онын шкірі болында, шынаыққа негізделген қаралаушы мөліметті тарату диффамация уғымына кірменлі /9, 52 б./.

СВ. Потапенковын «О понятии диффамации в СМИ» макаласында АКШ-тын диффамациялык күкык жөшндеп маманзаңгері Роберт Вандереттің шкірі келпрыеді. Ол былай деген екен: «Диффамация - жалған және артықшылықтармен корғалмаған, адамныя беделін түсіретін, басқалардың сол сісіні айыптауға яки жек көруге немесе бизнесіне зиян келтіруге бастайтын байлам» /9, 52 б./.

А.М. Эрлелевский мундан көзкарастар диффамация герминічін басқа біреуді қаралайтын кез-келген мөліметті камгитын ұғымын орынсыз тарыптады деп есептейді /10, 131 6./

Біз шындыққа негулделген қаралаушы мәліметтердің қандай жауапкершілік жүктейтінін нақты мысаллармен талдап сөрелікші... Мысалы, әрбір сайлау науқаны алдында біз бұқаралық ақпарат құралдарында кейбір депутаттыққа кандидаттар жөнінде бұрын сотталғаны жөніндегі мәліметтерлі, шын манінде одар бұрын соттылығы алынған болса да, жарияланып жүргенін байкап жүрміз. Бұл жағдайда азаматтык заннаманың ережелеріне сай бұрын сотталған кандидат сотталғаны жөнінде мәліметтерді жоққа шығаруды талап ете алмайлы, өйткені од мәліметтер шындыққа негізделген бірак, сотталғаны алынып тасталғаны жөніндегі мәліметтін толық еместігі оның заңды мүдлесін қозғайды және от сол бұқаралық ақпарат құралында заңнамаға сөйкес қарсы жауабын орналастыруға құқылы.

Диффамация гуралы түсініктер әртүрлі болғандықтан аа бұл жөніндегі заңнама өлі де көптеген пікірталас туғызып отыр. Мысалы Еуропа кенесінін Бас хатшысы Г. Дэвис осы уйымға муше мемлекеттерді диффамация ушін журналистерді хылмыстык кудалуды зан жүзінде доғаруға шақырды. Ол дүниежүзілік баспасөз күні қарсанында жариялаған чөлімдемесінде диффамация ушін құдалау қорқытып-үркітудін. барында жексұрын формасы екенін атап айтты. Шыңдығында диффамация ушин жазалау Еуропа кенесіне мүше мемлекеттердің уштен бірінде қарастырылған екен. Бұт заңдар сын мақалаларлы болдырмау үшин жин колданылатын көринеді. Бас хатшы мүндин ыңнаманы жоюға дақырып, журналистер талап-арыздар бойынша үлкен қаржы толемеуі тиіс екенін айтты. Мұндай пакыруды Ресей Журналистер одағы қолдағанымен, Ресейдін Зан шығарушы органы салкын қабылдалы Мемлекеттік думаның віше-спикері Л. Стискавын ойынша орыс қоғамы бұл чормачы алып тастауға өлі дайын емес, ойткені Ресейде де, баска мемлекеттерле те журна пистердін «тапсырыспен» жұмыс стеуг кен өріс алып отыр

Біддін еліміз де омір вія ұсынып отырған осынау үдерістен сырт кала алмайды. Казак когамында бірсуді каралау, өсек-аян тарату, кемшильктерін бетіне басу, одінін, туған-туыстарының, үл-кыздарының орескел кылыктарын, оленке жаппайтын орекеттерін бетіне салық қылу, бір сөзбен айтқанда, сөзбен куйе жағу фактілері аз болмаған. Мұндай жағдайлар көбіне жалма-жан жауап беру, колма-кол тойтарыс беру, ұтқыр сөзбен бетін қайтару жолымен шешіліп отырған. Сөзге тоқтаған, сөз куліретін бағалаған етде мундай окпе-пенці, бас араздықты басу жолдары сол халыктын достур-салтынан, еш жерде жазылмаған дала заңдарынан шығып отырған Бұған шешендік создер, ел аузындағы әнгімелер, акындар айтысы, басқа да улттык фольклорлық туындылар мысал бола алады / П/. Бүгінгі күні молени ленгейіміз қашпа дамылы дегенмен ескіліктін саркыншактары жойылып біткен жок. Бірақ оны бұрынғынын жолымен шешу мүмкін емес. Жана зандық ережелер ұстанымдар керек. Тек сол зандар мен ережелерге, ұстанымдарға қалкымыздын озык дөстүрлерін мүмкіндігінше пайдалану жолдарын іздестіруты з кажет деп туспіеміз.

Корыта айтканда:

1. Диффамация мен жаланын, қорлаудын ара-жігін ашып, оркайсысынын сипаттамасын толык айкындай түсү кажет деп

білеміз. Қанша айтсақ із диффамация жала емес, опын қорлау дан да өзгешеліктері бар.

2. Жеке өмірдің колсуғысмаушылығын азаматтық-кұқықтық корчау шаралары мен өлістерін төтірек пақтылау Зан шығарушынын гаяу арада аткаратын мінлеттері болуы тіпс. Өйткені, азаматтык-кұқықтық корғау олып мейлінше қолайлы, ал кейде тіпті диффамациядан қорғаудың бірдек бір институты деп орынды аталып жүр.

3. Соз бостандығын асыра пайдалану белен алып тұрған калри жағаайда диффамациясын соттық қорғау - бір жағынан. индивидтиг кукын акизраттык делакттерген коргантын, екчип жағынан, жеке алам мен баспасоз арасындағы дауды шешу кезінде бұқаралық ақпарат құралдарының еркіндігіні қақтаулы камтамасыз етепи аса манызды демократичлык, кұкыктык ишститут ботуы тиіс. Ягни, лиффамацияны кукықтық айналымға ентізе отырып, біз лемократічның басты олшемдерінің бірі сөз бостандығы аясын тарылтып алманмын ба деген мәкеле пікір-талас такырыбына аявалуы пігс.

Под диффамацией, как в отечественном так и зарубсжном праве обычно понимается распространение порочиция сведе ний о каком либо лице - как физическом, гдк и юридическом Диффамация на сегодняшний день является насушным вопросом, изучению которого уделяется много внимания Данная статья посвящена анализу сущности и значения уклзанной темы, а также выявлению правовых проблем.

Автором на основе научного обзора работ о зиффамации следана попытка приведения своих выводов и предложении

In the national and international law relations defamation is usually described as spreading of defaming information about some person - physical or juridical. Nowadays detamation is one of the vital issues attracting a lot of attention for is studying. This article provides analysis of an essence and meaning of the theme, as well as discuss juridical problems araising here.

On the basis of scientific review of articles on defamation the author provides his conclusions and suggestions

ҚҰҚЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

АУЫЛ ЖАСТАРЫНЫН НАРЫКТЫК ҚОҒАМДАҒЫ АДАМГЕРШІЛІК -KYKЫҚТЫҚ ТӘРБИЕСІ

Еркебұлан НҰСҚАБАЕВ, Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің ізденушісі

Жабандану жандайындагы казарат нарыктык когамда багысных омір сдітычын коленке ії жактарын жарнамалап, тек кана табыс табуды күнтгеген коммерциялык дас басылымдардын, беннефильм гердің және телехабарларлық суреттеметерине еліктеген жастардың колшилік жаналған орындарда жағымсыз кылыктарға бой алдырын, төртіп бұлулары көбейіп барады. Мұндай жағымсың міне і-құлық қоринстері ғылымда «девианиялык» (ауыткушылык) миез кулык деп аталады. М нез-кулыктын мұнтап түріне қоғамға жат, әрі коғамдық тәртігін бұзатын бырлык теріс қылықтар ұсақ бұлақылық, колшылқ орындарда боктан-батызттау, баскаларлын ар-намысына, шамына типг урыну, ауыр сөздер авту кылмыс жасау урлык істеу, каракшылық налакорлық желжиетік тес жаталы /1-3/ Себебі, влеуметтік імпр ордайым бір қалыпты бола бермейду, осындайда кездескен кейбір киындықтарда адам мінелі сыр беріп. женгізін астымен, ауырдың үсімен ауруге тырысалы Міне, осындай дурыт жолдан ауытку нышандары ауыткымалы минел кулык немесе зенилиттык мінез-кулык зеп аталады

Галымдар ауыткымалы мінез-құлық көріністерікіп себептерін ашып көрсетуге тырысады. Айталық, девиацияны биологиялык жоне психологиялык тұрғылан түсінліру, сп. аламен, ауылқымалы қылық алампын міненмен байданықты деген шкір аясына келіп саяды. Ал ауытқымалы мінел құлықтый социологиялык, сондав-ак дешальтык мист-кулыктый заннамалык-кұкыктык туспсырмесі де қоғарыла мысал ретінде келпренен себезгердің әсерін жоққа шығармайлы, бірак ауыт кымалы жанымсыз мічез-кұлықтын туу және дамып, қалыптасу себептерии олсуметтак-мачени факторлармен, ятии белгал бір қоғамаық құбылыстын дамуының белгілі бір кезеніндегі олсуметтік- экономикалық және рухани-мәзени жандайынын нактыты калпымен байланыстыра карастыраты Мысалы, францу і социологы Э Дюргену ознін адына дувікульіч (девизнияныні себебі неде' Егер девидния мен конформизм бір вореснии ска жавы болатын болса, овда баріншісіне вете көп көнтт бөлшеді" деген сұрақтар койып, бұған олі төмендегіше жауаптар і теген Біріншілен, асявацияның иге бір өзгеше кубылыс болуынди және онын адам конели озие тарткыштык касистинен аев көрсетсе еклиттаен, назардын басым болуын оған леген адлықтағы, мемлекеттегі қобалаулықтын қотершікі болуымен байланыстыралы

Ауылқымалы мінет құлық қағам мүшелерінің көпшілік гогтарына тарап, конамнын негозпі шапкаттуы мүмкін де жандандар кезлеселі. Мұндан қоғамғын құні өлеуметтік анамия, яни қоғамның деформациялануы - төртілегенуі деп аталады Мұндай жағдайлар көбінесе өлеуметтік дапларыстар, терен реформалар, соныстар мен рево поциялых төнкерістер, баска та трі олеуметтік думпу тер кезінде болды

«Аномия» ұғымы француалып «апотис» тетей сөзі везгляде пайда болчан, қазақшалағанда «ынның бұлылуы» деген мағынаны білдіреді. Э. Дюркісям озічні геориясында 511 ұғымды аламнын «вян-я и билеу и жогалуы», белгігі бір «порманын болмауы» зеген магынада қозданған Бұз ұтымның мәнін, ол осмедан магындда гуспепре келгл. аламнын когами принципа регтеуде эдеуметтік норматар, адамдартың мінет-құдқын реттеуші, басқарулы феномен болатындығын монындайлы

^{1.} Черников О.Ю. Достонерчая информация как посягательство на неприкленивенность частной жизни //Юрист, 2003 жыл. Лег. 22 cem

^{2.} Потапенко С.В. Личное мнение как приничего от иска о диффамации в сред тах массовой информации / Журных россиис кого приня, 2002 жил №5 72 бет

^{3.} Ерошенко К.Б. Гразвоютско правовая зашита чести и досто инства зичности / Советское гахударства и права, 1980 жыл. No10 141 6em

^{4.} Баслай М.В. Конституциотог прино РФ. Москва, 1998.

^{5.} Черчиков О.Ю. Достоверная информация как посигательство на пеприкосновенных ть чистной жазый // Юрист. 2003 млл., №7, 23 25 Gemmen

^{6.} Нотапенко СВ. О понятии опффимации в СМИ / Юрист. 2002 Nel. 52 6em.

^{7.} Эрденчикий А. Лиффамация // Законность, 1998 - No. 12, 11 Sem

^{8.} Граждинское право (под редакцией Суханова Г. 4. Москва, 2000, may 1, 736 bem.

^{9.} Потапенью СВ О понятив диффамации н СМН го Юрист, 2002 Act. 52 6em.

^{10.} Эрделенький А.М. Клипенсация морального вреда: анализ и комментарии законодительстви и судебной приктики. Москва, 2000, 131 hem

^{11.} Нысанбек Горекұз Лаланын дары думарлары Азматы. 2001 minut